

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИ ТОМОНИДАН ХУҚУҚБУЗАРЛИК СОДИР ЭТИШГА МОЙИЛ БЎЛГАН ВА ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРДАН ЖАБРЛАНГАН ШАХСЛАРНИ ИЖТИМОЙ РЕАБИЛИТАЦИЯ ҚИЛИШ ВА ИЖТИМОЙ МОСЛАШТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Абдуғофаров Аббос Равшан ўғли

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси
Хуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти кафедраси
ўқитувчиси,

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20555902>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-may 2026 yil

Ma'qullandi: 28-may 2026 yil

Nashr qilindi: 30-may 2026 yil

KEYWORDS

профилактика инспектори,
хуқуқбузарликлар
профилактикаси, ижтимоий
реабилитация, ижтимоий
мослаштириш, пробация,
виктимологик
профилактика, индивидуал
профилактика,
хуқуқбузарликка мойил шахс..

ABSTRACT

Мазкур мақолада профилактика инспекторининг хуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган ҳамда хуқуқбузарликлардан жабрланган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш соҳасидаги фаолиятининг ҳуқуқий асослари, мавжуд муаммолар ва уларни ҳал этишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмлари таҳлил қилинган. Шунингдек, профилактика инспектори фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Янги Ўзбекистонда инсон кадрини улуғлаш, хуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш ва аҳолининг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Бу борада хуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган шахслар ҳамда хуқуқбузарликлардан жабрланган фуқароларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Хуқуқбузарликларнинг олдини олиш соҳасида профилактика инспектори нафақат назорат қилувчи субъект, балки шахсни жамиятга мослаштириш, унинг ижтимоий муаммоларини ҳал этиш ва қайта хуқуқбузарлик содир этишининг олдини олишга қаратилган чора-тадбирларни амалга оширувчи муҳим давлат вакили ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг хуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасини такомиллаштиришга қаратилган қарорлари мазкур соҳада янги ёндашувларни жорий этиш учун ҳуқуқий замин яратди.[1]

Ижтимоий реабилитация ва ижтимоий мослаштириш тушунчасининг ҳуқуқий моҳияти

Ижтимоий реабилитация – шахснинг хуқуқбузарлик содир этишига сабаб бўлган ижтимоий, психологик ва иқтисодий омилларни бартараф этиш орқали унинг нормал ҳаёт тарзига қайтишини таъминлаш жараёнидир.

Ижтимоий мослаштириш эса шахснинг жамиятда қабул қилинган ижтимоий меъёрлар асосида яшашига кўмаклашиш, меҳнат фаолиятига жалб қилиш, таълим олиш ва ижтимоий муносабатларда иштирок этиши учун шарт-шароит яратишни назарда тутди.[2]

Ўзбекистон Республикасининг «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонунида хуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш профилактиканинг муҳим вазифаси сифатида белгиланган.[3]

Шу нуқтаи назардан, профилактика инспектори фаолиятида реабилитация ва мослаштириш чораларини кучайтириш хуқуқбузарликларнинг такрор содир этилишини камайитиришга хизмат қилади.

Хуқуқбузарлик содир этишга мойил шахсларни ижтимоий реабилитация қилишнинг долзарб масалалари

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, хуқуқбузарлик содир этишга мойил шахсларнинг аксарияти қуйидаги ижтимоий муаммоларга эга:

- ишсизлик;
- оилавий низолар;
- моддий етишмовчилик;
- носоғлом турмуш тарзи;
- хуқуқий онг ва хуқуқий маданиятнинг пастлиги;
- психологик муаммолар.

Мазкур омиллар ўз вақтида бартараф этилмаса, шахснинг қайта хуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли ортиб боради.

Профилактика инспекторлари томонидан олиб борилаётган индивидуал профилактика тадбирлари муайян натижалар бераётган бўлса-да, амалиётда шахсни ижтимоий қўллаб-қувватлаш механизмлари етарлича самарали эмас.

Айниқса, ишсиз шахсларни меҳнат бозорига йўналтириш, касбга ўқитиш ва тадбиркорликка жалб қилиш бўйича ҳамкорлик тизими янада такомиллаштиришни талаб қилади.

Хуқуқбузарликлардан жабрланган шахсларни ижтимоий реабилитация қилишнинг аҳамияти

Хуқуқбузарликлардан жабрланган шахслар кўп ҳолларда руҳий босим, ижтимоий ажралиш ва иқтисодий қийинчиликларга дуч келадилар.

Айниқса:

- оилавий зўравонлик қурбонлари;
- одам савдосидан жабрланганлар;
- вояга етмаган жабрланувчилар;
- жинсий тажовуз қурбонлари;

алоҳида ижтимоий ҳимояга муҳтож ҳисобланади.[4]

Профилактика инспектори мазкур тоифадаги шахсларни аниқлаш, уларнинг хавфсизлигини таъминлаш, зарур ҳолларда ҳимоя ордери бериш ва тегишли ташкилотларга йўналтириш вазифаларини амалга оширади.

Бироқ амалиёт таҳлили жабрланган шахсларга психологик ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий кузатув механизмлари барча ҳудудларда бир хил даражада эмаслигини кўрсатмоқда.

Хорижий давлатлар тажрибаси

Германия, Канада ва Япония тажрибасида ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахсларни ижтимоий реабилитация қилишда «кейс-менежмент» тизими кенг қўлланилади.

Унга кўра ҳар бир шахс учун алоҳида реабилитация режаси ишлаб чиқилади ва унинг ижроси полиция, психолог, ижтимоий ходим ҳамда маҳаллий бошқарув органлари томонидан назорат қилинади.[5]

Буюк Британияда эса ҳуқуқбузарликдан жабрланган шахсларни қўллаб-қувватлаш бўйича махсус Victim Support марказлари фаолият кўрсатади.

Ушбу тажрибалар профилактика инспекторлари фаолиятига интеграция қилинганда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш самарадорлиги ошиши мумкин.

Профилактика инспектори фаолиятини такомиллаштириш бўйича таклифлар

Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги таклифлар ишлаб чиқилди:

Биринчидан, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахслар бўйича «Ижтимоий реабилитация электрон картаси»ни жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Иккинчидан, профилактика инспектори, пробация хизмати, маҳалла ва Бандлик марказлари ўртасида ягона электрон ахборот тизимини ташкил этиш лозим.

Учинчидан, ҳар бир профилактика инспектори учун психологик диагностика ва реабилитация бўйича махсус ўқув курсларини жорий этиш зарур.

Тўртинчидан, ҳуқуқбузарликлардан жабрланган шахсларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича «Ягона реабилитация дастури»ни қабул қилиш мақсадга мувофиқ.

Бешинчидан, сунъий интеллект технологиялари асосида ҳуқуқбузарлик хавфини баҳоловчи таҳлилий платформани ишлаб чиқиш лозим.

Олтинчидан, профилактика инспекторининг маҳалла фуқаролар йиғини, хотин-қизлар фаоли ва ёшлар етакчиси билан ҳамкорлигини норматив жиҳатдан кучайтириш мақсадга мувофиқ.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил бўлган ва ҳуқуқбузарликлардан жабрланган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ҳамда ижтимоий мослаштириш ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади.

Профилактика инспекторининг мазкур йўналишдаги фаолиятини такомиллаштириш орқали ҳуқуқбузарликларнинг такрор содир этилишини камайтириш, жабрланган шахсларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини самарали ҳимоя қилиш ҳамда жамиятда барқарор ҳуқуқий муҳитни таъминлаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2023.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонуни. 02.09.2019 йил, ЎРҚ–561.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни. 14.05.2014 йил, ЎРҚ–371.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг PQ-4602-сон қарори “Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” Қарори

5. Виктимология: ўқув қўлланма. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2022.
6. Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуни.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 18 февралдаги PF-5938-сон Фармони “Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, маҳалла институтини янада қўллаб-қувватлаш ҳамда оила ва хотин-қизлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”.
8. Криминология: Дарслик / З.С. Зарипов таҳрири остида. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2023.

